

Christian Crăciun

CULTURĂ ȘI ARHITECTURĂ

Una dintre carențele revistelor noastre de cultură mi se pare a fi absența unor rubrici de arhitectură. Aceasta e percepută probabil doar ca o chestie pur tehnică, „inginerească”, fără legătură cu spiritul, cu ceea ce numim în sens larg *cultură*. Este una dintre explicațiile pentru care orașele noastre sunt haotice, n-au nicio idee, urâte, construite anapoda și lipsite de identitate. Despre sate... ce să mai vorbim! Arhitectul de azi se limitează la postura de executant cuminte (onoarea cuvenită excepțiilor), dacă nărăvașul comanditar vrea 7 turnulețe, punem 7 turnulețe, dacă vrea turn de sticlă, facem turn de sticlă, banul să iasă. Iar la sate e chiar și mai rău, țărani cu stare își distrug vechile case și mediul pentru a construi măgăoaie de beton care trebuie să aibă o singură calitate: să fie cât mai mari.

Și totuși, arhitectura ține de cea mai profundă esență a umanului, *locuirea* este una dintre dimensiunile centrale ale antropologiei, iar percepția spațiului și interacțiunea cu el caracterizează oameni și comunități. De aceea o personalitate („renascentistă” o numea cu dreptate Camil Petrescu încă din interbelic) precum G.M. Cantacuzino merită readusă în atenția publicului cu mai mare insistență. Este unul din „marii români”, ca și necunoscut azi în afara oamenilor de specialitate. Citisem încă din anii 70 acea ediție minunată a scrierilor sale *Izvoare și popasuri*, alcătuită de Adrian Anghelescu la editura Eminescu, și care

această Etică vorbește mai mult textul său decât despre problemele tehnice. Nu tehnică și limbaj de specialitate avem aici, ci interogație asupra condiției omului modern. De altfel, Perpessicius sublinia la vremea respectivă *lirismul* fundamental al stilului lui G. M. Cantacuzino, lirism provenit, aș spune, din *implicarea* spirituală a autorului, din înălțimea la care se situează în explicarea problemelor construcției. Un cuvânt apare incredibil de frecvent în paginile sale: *fericire*. „*În locul orașului care exploatează omul, va trebui să înfăptuim cetatea care ocrotește pe om. În locul orașului care adoarme suferința cu diferite narcoze ale plăcerii va trebui ridicat orașul fericirii*”. Acest tip de optimism care se traduce prin folosirea viitorului este și el caracteristic omului care are încredere în destinul umanității. Ce magnific anacronic ne apare astăzi marele spirit GMC! „*Economiștii vor spune că e o formulă oneroasă, luxoasă și mai greu de realizat. Urbaniștii vor pierde prilejul efectelor de perspective și vor pleda teza mai practică și mai puțin scumpă a comasărilor de locuințe. Dar omul și fericirea lui au mai multă importanță decât aceste socoteli. Peisajul urban se va umaniza iarăși*”. La fel de frecvent apare și termenul *generozitate*. Militând, ca în fraza precedentă, pentru locuința individuală, el refuză să pună în prim plan problema costurilor, susține cu dreptate că, dacă lumea și-a permis enorma risipă de resurse pentru distrugere în timpul războiului, ea trebuie să mobilizeze astfel de resurse și pentru edificarea de orașe umane, umanizate. Nu cred că pe vremea când a fost scrisă cartea exista în limba noastră uzuală acea expresie atât de misterioasă de azi: *a face casă pe pământ*. După 50 de ani de comunism și traumatizantă, schiloditoare psihic, locuire „la bloc”, azi visul oricărui român este să aibă „o casă pe pământ”. Arhitectul anticipa perfect asta. În toată cartea el aduce argumente pentru locuințele individuale, înconjurate de mici grădini, era hotărât împotriva impersonalelor „mașini de locuit” (...*cea mai feroce expresie a egoismului din 1900*). Pornește de la această caracterizare fără rest: „*La noi în România, până astăzi peisajul nostru urban, organizările noastre urbane sunt încă efemere și șovăielnice improvizatii, în care nimic nu s-a afirmat cu hotărâre. E poate un avantaj. Ne va veni mai ușor să lepădăm unele manii pe care le contracaraserăm din imitație. În urbanismul de mâine al României, alături de problema locuințelor se pune și aceea a instituțiilor Statului*”. Avem de-a face cu o perspectivă aș spune de antropologie a fericirii, nu o simplă analiză de specialitate. Ceea ce propune: „*umanizarea orașului, reducerea lui la scara omului, la sufletul omului*”. Atunci, în 1947, înaltul spirit care avea să fie întemnițat la Aiud și la Canal își păstra optimismul, încrederea în raționalitatea umană. De aceea el imaginează că este posibil un *program* coerent al reconstrucției. Capitalismul obsedat de maximalizarea profitului și minimalizarea cheltuielilor nu-i place, ca om tradițional el edifică doar ceea ce este nutrit de spirit. Dezavuează „silozurile” arhitecturii moderniste: „*Uluiți de unele noutăți tehnice, arhitecții nou-iesiți din școli exclud pur și simplu din preocuparea lor pe om și plăcerea omului de a trăi. Ei reduc totul la silozuri: spitalul devine un siloz de suferinzi, biblioteca un siloz de cărți, școala un siloz de elevi, instituțiile publice silozuri de funcționari. Totul devine cantitativ și dimensional, în loc de a fi calitativ și proporțional*”. Arhitectul este, observ, un om al nesfârșitelor medieri: între natură și cultură, între public și privat, între individ și stat, între trecut și viitor, între clădire și peisaj, între ceea ce este necesar și

ceea ce este suficient etc. Despre nesfârșitele nuanțe ale acestor treceri meditează pe fiecare pagină. El iubește evident cu disperare această țară neterminată. „*România este un organism viu care trebuie unificat nu numai din punct de vedere spiritual, dar și plastic*”. Desigur că acordă o atenție fundamentală spațiului, analizând simțul colosalului la ruși, sau legătura natură – om în America unde: „*orice casă concepută în America năzuiește să fie premisa unei fericiri*”. Este pentru proiecte de anvergură, de lungă durată și pentru un rol decisiv, asumat al Statului (care prin Instituțiile sale este și unul dintre principalii comanditari arhitecturali, în jurul acestora coagulându-se comunitatea). „*Concepția reconstrucției nu e o treabă regională și nu poate fi lăsată inițiativei particulare*”. Asta nu-l împiedică să observe dezastrele ce se petrec atunci când Statul e „miop și meschin”. Pe de altă parte, el pune în centru comunitatea, e pentru încurajarea micilor industrii locale, care asigură și specificul (combătând uniformizarea monotonia ucigătoare) și locuri de muncă, deci frumusețea și prosperitatea (id est fericirea) comunității locale. „*A da unei țări o înfățișare unitară nu înseamnă monotonia formelor standard*”. Umanistul imaginează un viitor care nu a fost să fie, vorba lui Noica. Vorbește despre drumuri care pot *sublinia, monumentaliza și completa un peisaj*, despre mahalale și piețe, despre Teatrul Național, muzee și monumente, despre omul de pe stradă și învățământ, despre orașele de provincie și confuzia dintre arhitect și inginer. Iată ce definiție splendid inactuală: „*Arhitectul construiește pentru om locuințe, instituții și temple a căror finalitate este frumusețea. Nu e om care să nu dorească o casă care să depășească utilul, o casă în care poate să-și adăpostească nu numai familia, dar și simbolurile și zeii...Arhitectul se ocupă de om și de zeii lui*”.

Există o propoziție peste care riscăm să trecem prea repede undeva în carte, despre omul care ar trebui să aibă dreptul în oraș să treacă pe străzi cu capul sus. Este poziția fizică și metafizică pe care numai o concepție umanistă o fundamentează. Orașul care îți îngăduie să vezi cerul. „*Exteriorul caselor e un tribut pe care cel care o construiește îl plătește omului de pe stradă, o datorie față de oraș, adică față de societate. Prin plantații și ornamente utile ori nu, orașul se umanizează*”. Buna cuviință este, de asemenea, un termen adesea invocat, o expresie vagă și deloc „de specialitate”, însă un operator moral, un criteriu de apreciere infailibil. Secretul stă în autentic și în adecvare, nu-l atrag împrumuturile dacă ele nu satisfac aceste două condiții. Iată acest adevărat elogiu adus mahalalei: „*Mahalaua e poate partea cea mai autentică a Bucureștiului. Ea este o lume în formație, care reprezintă lentă, dar stăruitoare adaptare a ruralului la viața de oraș, ea reprezintă lentă dar metodică filtrare, asediul neîntreprupt al unei confuze armate care e hotărâtă, dacă nu să ia în posesie capitala, dar în orice caz să-și facă loc în ea*”. Sau premonitoriu față de marile dislocări de populație din anii 70-80 care au alterat iremediabil și lumea orașului ca și pe cea a satului: „*Aceeași gospodină care va avea o curte înflorită, o casă întotdeauna văruiată de Paști cu încăperi care miroasă a flori, va ruina un apartament cu frigider și bucătărie electrică. Omul din mahala nu vrea să fie depășit de progres. El vrea să simtă natura în jurul casei sale. Un balcon la etajul V, pe care e legat de picior un cocoș, nu-l mulțumește. Nu vreau flori în ghiveci, dar în răzoare*”.

(continuare în p. 31)

conține câteva din cele mai frumoase eseuri ale sale: *Izvoare și popasuri, Introducere la studiul arhitecturii, Arcade, fride și lespezi...* Cartea despre care vreau să vorbesc acum a apărut întâia oară într-un context istoric nefericit, anul spune totul: 1947. Pe muchie istorică deci, în ultimele bătăi de aripă obosită ale libertății. Ediția pe care o folosesc aici e reeditarea de la editura Paideia, seria *Spații imaginate*, în 2010. *Despre o estetică a reconstrucției, Cuvânt înainte* de Augustin Ioan, *Postfață „Timpul fracturii”* de Mariana Celac. În contextul sfârșitului de război, autorul își pune o întrebare simplă și presantă: cum trebuie reconstruit Bucureștiul (și alte orașe)? Cum spune Augustin Ioan: „*A citi astăzi această carte este dureros*”. Pentru că practic toate greșelile asupra cărora atrăgea atenția acum 70 de ani profesorul au fost comise cu asupra de măsură. Eu aș fi dat această carte ca un fel de examen candidaților la primăria capitalei.

G.M. Cantacuzino este fundamental un umanist clasic, el așază chestiunea locuirii în contextul cel mai larg al definirii condiției umane. Premisa eseului spune direct: „*O Estetică a reconstrucției nu poate lua ființă fără o Etică socială*”. Și, în consecință, despre